

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УНІВЕРСИТЕТУ

Чуvasова Н. О.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри біології та екології*

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

orcid.org/0000-0001-7636-6277

chuvasonatalia03@gmail.com

Ключові слова: педагогічна творчість, здатність до творчої педагогічної діяльності, креативна діяльність, креативні дії, формування здатності до творчої діяльності, професійна підготовка.

Статтю присвячено обґрунтуванню концептуальних основ формування здатності майбутніх педагогів до творчої професійної діяльності в системі професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти. Розкрито сутність, зміст, структурні компоненти, механізм формування цього складного особистісного утворення; конкретизовано мету, завдання, напрями організації професійної підготовки студентів та реалізації креативної діяльності як важливого ресурсу створення необхідних умов для формування творчої особистості, здатної до розроблення і використання в педагогічній практиці інновацій, нововведень. Розкрито сутність понять «педагогічна творчість», «здатність до творчої педагогічної діяльності», «креативна діяльність», «креативні дії», «формування здатності до творчої діяльності», «професійна підготовка».

Доведено, що концепція професійної підготовки до формування здатності студентів до творчої педагогічної діяльності базується на сукупності методологічних підходів (системного, особистісно-орієнтованого, креативно-діяльнісного, змістовно-процесуального, подієво-рольового і технологічного) і принципів (дидактичної взаємодії, співпраці та співтворчості, суб'єктності, самостійності та пізнавальної активності), які співвідносяться з вимогами реорганізації освітнього процесу.

Проаналізовано результати формувального експерименту, які підтвердили, що професійна підготовка, орієнтована на формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності, передбачає організацію систематичного і цілеспрямованого освітнього процесу у спеціально створених умовах, конструювання шляхів та засобів його впливу на креативне мислення студентів. Це збагачує студентів новими ідеями, стимулює до пошуку нестандартних способів дій, їх мобільності, самостійності, рефлексивності, забезпечує можливості зрозуміти їх дійсність у власному професійному розвитку. Виявлено, що формування здатності до творчої діяльності розглядається як особистісні сенси інноваційних знань, креативних дій, що є основою суб'єктної позиції особистості в педагогічній діяльності, спираючись на природну активність, нестандартність дій на основі педагогічної творчості й принципів креативної діяльності. Цей процес є умовою та результатом нестандартного виконання професійних функцій на принципах педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, що є чинником розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога.

THE CONCEPT OF FORMING THE ABILITY OF FUTURE TEACHERS TO CREATIVE ACTIVITY IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE UNIVERSITY

Chuvasova N. O.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Zoology and Methods of Teaching Biology
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Universytetskyi Avenue, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7636-6277
chuvasovanatalia03@gmail.com*

Key words: *pedagogical creativity, ability to create pedagogical activity, creative activity, creative actions, formation of the ability to creative activity, professional training.*

The article is devoted to the substantiation of the conceptual foundations of the formation of the ability of future teachers to creative professional activity in the system of professional training in the conditions of a higher education institution. The essence, content, structural components, and the mechanism of formation of this complex personal formation are revealed; the goals and objectives of the direction of organizing professional training of students and implementing creative activity as an important resource for creating the necessary conditions for the formation of a creative personality capable of developing and using innovations in pedagogical practice are specified; and the essence of the concepts of «pedagogical creativity», «ability to create pedagogical activity», «creative activity», «creative actions», «formation of the ability to creative activity» and «professional training» is revealed. It is proved that the concept of professional training for the formation of students' ability to create pedagogical activity is based on a set of methodological approaches (systemic, personality-oriented, creative-activity, content-process, event-role, and technological) and principles (didactic interaction, cooperation and co-creation, subjectivity, independence, and cognitive activity), which correlate with the requirements of the reorganization of the educational process. The results of the formative experiment were analyzed, which confirmed that professional training, focused on the formation of future teachers' ability to creative activity, involves the organization of a systematic and purposeful educational process in specially created conditions, the construction of ways and means of its influence on students' creative thinking. This enriches students with new ideas, stimulates them to search for non-standard ways of action, and provides opportunities to understand their reality in their own professional development. It was found that the formation of the ability to creative activity is considered as a personal sense of innovative knowledge, creative actions, which is the basis of the subjective position of the individual in pedagogical activity, relying on natural activity, non-standard actions based on pedagogical creativity and the principles of creative activity. This process is a condition and result of non-standard performance of professional functions on the principles of pedagogical interaction, cooperation, and co-creation, which is a factor in the development of the creative potential of the future teacher.

Постановка проблеми. У сучасних умовах подальшого розвитку суспільства зростає потреба у фахівцях, здатних до творчої професійної діяльності в різних сферах праці. Практика свідчить про те, що без творчої діяльності, повної самовіддачі особистості неможливо забезпечити розвиток суспільства, збагачення його духовно-морального й інтелектуально-творчого потенціалу, досягнути прогресу в економіці, культурі, освіті.

Тенденції суспільного розвитку зумовлюють подальше реформування освіти, підготовку педагогічних кадрів, пошук внутрішніх ресурсів для інформатизації, цифровізації, технологізації освітнього процесу й збагачення творчого потенціалу сучасного педагога, нових методологічних підходів до організації професійної підготовки педагогічних кадрів у системі закладу вищої освіти. Від професіоналізму, творчого потенціалу

особистості, її здатності до педагогічної творчості залежать ефективного вирішення економічних, соціальних, духовно-моральних проблем та реформування освіти.

Розширення соціальної функції педагогічної праці, удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів у системі вищої освіти потребують значущих змін в організації освітнього процесу, забезпечення позитивної динаміки рівнів творчого зростання сучасного педагога. Одна з особливостей педагогічної діяльності – це спрямованість на підготовку молоді до творчої діяльності, розвиток креативних дій, здатності до інновацій, нововведень, творчого підходу до виконання професійних функцій, розв'язання професійно-творчих проблем у практичній діяльності.

У зв'язку із цим актуалізується проблема подальшого вдосконалення освітнього процесу, що спирається на нові концепції професійної підготовки педагогічних кадрів, орієнтовної на формування творчої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування творчої особистості з розвинутим творчим потенціалом була предметом вивчення багатьох дослідників. Викликають зацікавленість роботи, у яких обґрунтовується формування творчої особистості в процесі навчання (А. Алексюка, В. Андрущенко, Н. Гузій, А. Дусавицького, Г. Костюка, В. Моляко та ін.). Проблемою формування творчої особистості займалися: І. Бех, Дж. Гілфорд, А. Гуржий, С. Сисоева, С. Устименко та ін. Інтерес представляють дослідження, що розкривають систему професійної підготовки, розвитку та саморозвитку особистості (С. Гончаренко, Н. Калініченко, Л. Кондрашова, Л. Нічуговської, О. Савченко та ін.).

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю розроблення концептуальних основ формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності та визначення комплексу педагогічних умов, що стимулюють ефективність розвитку цього особистісного утворення як важливої характеристики творчої особистості.

Мета статті – обґрунтування концептуальних основ формування здатності майбутніх педагогів до творчої професійної діяльності в системі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітня система як організація професійної підготовки майбутніх педагогів – це цільний фрагмент педагогічної реальності й формування здатності до творчої діяльності шляхом структуризації інформації з різних джерел у розумну систему, адекватну педагогічній дійсності та умовам для збагачення творчого потенціалу особистості. Ця система об'єднує свідомість індивіда і дидактичну частину професійної під-

готовки. Взаємодія цих аспектів як взаємодія об'єктів і суб'єктів створює передумови до їх зміни, появи нових якостей і характеристик цієї системи. Для цих змін присутня траєкторія розвитку на основі концептуалізації та моделювання освітнього процесу з формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності, переорієнтації її на особистість, її професійно-інтелектуальні цінності. Це пояснює необхідність, з одного боку, оновлення завдань професійної підготовки, які постійно змінюються й ускладнюються у зв'язку з прогресом суспільства і його потребами, а з іншого – зростання творчого потенціалу педагога, його професіоналізму з установкою на педагогічну творчість.

Зміни в суспільстві та освіті змінюють і характер професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах інформатизації, цифровізації, комп'ютеризації та технологізації. Професійна підготовка як освітня система особистісно-розвиваючого типу має бути спрямована на перехід від репродуктивно-інформаційної моделі, яка будується на відтворенні та стабільності відносин, до особистісно-орієнтованої моделі.

На думку О. Сисоевої, джерелом творчості виступають інтелектуальні здібності (креативність не ототожнюється з інтелектом), мотиви й особистісні характеристики. Для творчості вирішальне значення має не сама собою наявність суми спеціальних знань, а їхня структура, тип засвоєних знань, котрий визначається типом діяльності, у якому вони були отримані [3]. На думку I. Carlson [5], P. Jonsson [7], Hilary Collins [8], розвинений внутрішній план креативних дій має вирішальне значення, створює можливість формалізації інтуїтивних рішень. S. Gifford [6] акцентує увагу на значущості дивергентного мислення, яке пов'язане з породженням безлічі рішень на основі однозначних даних і є підставою творчості. Він стверджував, що для творчості особливе значення мають такі ознаки мислення, як швидкість, гнучкість, оригінальність і точність. В. Лозова відзначає важливість сформованості пізнавальної активності, яка знаходить вияв у ставленні до пізнавальної діяльності, тобто у стані готовності прагнення до самостійної діяльності, котра зумовлена свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети пізнання [2]. Ці риси перебувають у діалектичній єдності з іншими професійними якостями, що характеризують професіоналізм майбутнього педагога.

Формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності – не мимовільний, а складний цілеспрямований процес, який є основою професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти. Структуру підготовки представлено схематично на рис. 1.

Мета професійної підготовки – формування засобами креативної діяльності здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності, розвиток творчих здібностей студентів, потреби вносити в освітній процес інновації, нововведення. Важливими її завданнями є розвиток інтересу до інноваційної діяльності, формування уміння креативно діяти у практичних подієво-рольових ситуаціях. Особливе значення серед завдань – це формування здатності до творчої діяльності як важливого чинника професіоналізму сучасного педагога.

Концептуальна ідея професійної підготовки майбутніх педагогів орієнтована на виявлення особистісних сенсів знань, які вони опановують під час навчання. Кожний студент як суб'єкт освітнього процесу має можливість проявляти активність, самостійність, вибірковість, креативність у пізнавальному процесі. Ці якості особистості впливають на характер її педагогічної діяльності, перероблення й структуризацію інформації, репрезентацію наукового знання. При цьому необхідне набуття суб'єктного досвіду студентом за допомогою особистісно-орієнтованих технологій.

Під час розроблення концептуальних положень професійної підготовки з формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяль-

ності важливо діяти на основі сукупності методологічних підходів до розуміння змісту, джерел, структури теоретичних знань із двох рівнів пізнання – емпіричного і теоретичного, з обліком особистісних сенсів, які притаманні кожному студенту у вигляді його світоглядної позиції. Концепція професійної підготовки до формування здатності студентів до творчої педагогічної діяльності базується на сукупності методологічних підходів (системного, особистісно-орієнтованого, креативно-діяльнісного, змістовно-процесуального, подієво-рольового і технологічного) і принципів (дидактичної взаємодії, співпраці та співтворчості, суб'єктності, самостійності та пізнавальної активності), які співвідносяться з вимогами реорганізації освітнього процесу. Основні концептуальні положення оновлення професійної підготовки передбачають вимоги:

- навчальна інформація орієнтована на облік специфіки суб'єктного досвіду студентів;
- спрямованість програмного матеріалу не лише на розширення обсягу професійних знань, а й на перетворення їх на суб'єктний досвід майбутнього вчителя;
- співвідношення досвіду студентів із науковим змістом програмного матеріалу, стимулю-

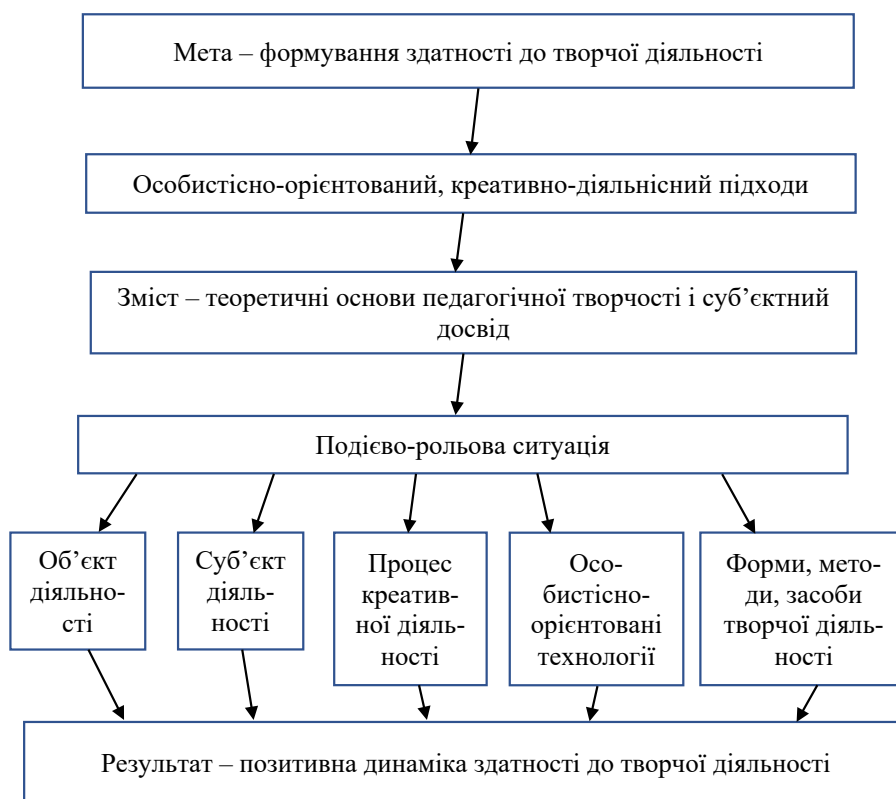

Рис. 1. Структура організації професійної підготовки, орієнтованої на формування здатності студентів до творчої діяльності

вання активних дій до самоцінної креативної діяльності, що слугує основою саморозвитку, самоствердження в процесі опанування основ педагогічної творчості;

- можливість вільного вибору і самостійних активних дій в опануванні програмного матеріалу, закріплення креативних прийомів у пізнавальному процесі;

- забезпечення контролю й оцінки не лише результату, а й процесу засвоєння знань на основі змістовно-процесуального підходу до організації професійної підготовки;

- створення необхідних умов для нестандартних способів, креативних дій, рефлексії, оцінки освітнього процесу як суб'єктної діяльності;

- використання особистісно-орієнтованих технологій, які спрямовані на розкриття і набуття суб'єктного досвіду, розвиток творчих здібностей та збагачення творчого потенціалу кожного студента.

Здатність до творчої діяльності базується на основі єдності аналізу і синтезу, проявляється у порівнянні й систематизації педагогічних об'єктів, явищ, процесів, виражається за допомогою прийомів: конкретно-дійових, наочно-образних, абстрактних, практичних і теоретичних, нестандартних дій.

У світлі названих вище тенденцій обґрунтування концептуальних положень професійної підготовки педагогічна дійсність постає у вигляді глобального педагогічного простору, центром якого є майбутній педагог, котрий реалізує свої творчі задатки та здібності в культурно-інформаційному середовищі засобами особистісно-орієнтованої освіти, ціннісно-сміслового її змісту й особистісно-орієнтованих технологій формування здатності студентів до творчої професійної діяльності. «Дослідження нової педагогічної реальності, у якій усе більшого значення набувають особистість та особистісна позиція, суб'єктність і здатність позиціонувати себе в суспільстві, активна самостійна діяльність у ситуаціях самовизначення, самопроєктування, самореалізації вимагають інших дослідницьких методів» [4, с. 117].

Реалізація концептуальних положень у процесі підготовки фахівців до педагогічної творчості передбачає оновлення цілей освітнього процесу: уміння використовувати творчий потенціал і досвід креативної діяльності в практичній роботі, формування здатності до нестандартних дій, створення педагогічних інновацій і нововведень у педагогічну практику.

Здатність до творчої діяльності зумовлюється креативними діями, пізнавальною активністю та самостійністю, що потребує створення умов для участі студентів у нестандартній діяльності й охоплює систему заходів, серед яких: а) тренінги з формування якостей, які є показниками рівня

розвитку цього складного особистісного утворення; б) ознайомлення з різними дидактичними технологіями; в) моделювання імітаційно-ігрових ситуацій під час вивчення фахових дисциплін; г) розроблення методичних рекомендацій, пам'яток, інструкцій на допомогу здобувачам освіти і викладачам; ґ) різноманітні форми навчально-методичного супроводу й консультативної допомоги в організації професійної підготовки та проведення рефлексії досягнутих результатів у ході навчально-професійної діяльності.

Концепція професійної підготовки з формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності орієнтує на роботу зі їхньою свідомістю, креативною позицією, професійними смислами творчої діяльності, стимулюючи їх тим самим до перетворення педагогічної реальності, тобто до вибору тих підходів, які визначають шляхи та напрями реалізації креативних дій для розв'язання педагогічних проблем. Як зазначає Л. Кондрашова [1], сенс професійної підготовки полягає у формуванні вмінь розуміти та точно інтерпретувати задані парадигмою зразки вирішення дослідницьких та освітніх завдань на інноваційних підходах.

У процесі формувального етапу експерименту підтверджено, що позитивні результати фахової підготовки з формування здатності студентів до творчої діяльності можливі, якщо: а) основними формами спільної роботи будуть творчий пошук і вибір оптимальних креативних варіантів розв'язання професійних проблем; б) основна функція суб'єктів учіння – активно співпрацювати в колективі, постійно вдосконалювати себе; в) головний результат підготовки – здатність суб'єкта освітнього процесу самостійно переносити здобуті знання в нові творчі ситуації, розуміти та вдосконалювати креативні дії; г) програма буде реалізована у спеціально створених педагогічних умовах.

Результати експериментальної роботи підтвердили позитивну динаміку рівнів сформованості здатності студентів до творчої діяльності. Високий його рівень за результатами підсумкового зрізу становив у контрольній групі 13,2%, середній – 48,3%, низький – 38,5%, а в експериментальній групі результати значно вищі: високий рівень мають 30,4%, середній – 61,5%, низький – 8,1%. Отже, виявлено позитивну динаміку рівнів сформованості цього складного особистісного утворення.

Концептуалізація професійної підготовки передбачає: оптимізацію фахової підготовки засобами фундаменталізації змісту знань та вмінь як основи формування здатності до творчої діяльності майбутніх педагогів; орієнтацію на висвітлення глибинних, сутнісних зв'язків і засад, що становлять основу педагогічної творчості, її цілісне сприйняття для розвитку творчих

здібностей студентів; перехід на системне, цілісне пізнання й самопізнання, розвиток та саморозвиток як творчої самореалізації та інтелектуального зростання їх особистості; розвиток креативного стилю мислення й творчої діяльності

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. У ході дослідження підтверджено ефективність розробленої концепції професійної підготовки з формування здатності майбутніх педагогів до творчої діяльності, яка являє собою уявну та реалізовану під час формувального експерименту систему взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (мета підготовки, педагогічні умови, структурні компоненти досліджуваної властивості, її критерії, рівні, показники, зміст технологій, моніторинг, оцінка

результатів), що забезпечують позитивну динаміку рівнів сформованості цього складного особистісного утворення.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання багатоаспектної проблеми оптимізації професійної підготовки майбутніх педагогів до творчої діяльності. Подальшого вивчення та обґрунтування потребують проблеми впровадження системи практикумів, тренінгів із розвитку здатності майбутніх педагогів до творчої праці. Перспективним вважаємо подальше дослідження проблеми здатності студентів до творчого розв'язання проблем у процесі різних видів виробничої практики, опановування ними методики впровадження інноваційних особистісно-орієнтованих технологій у педагогічну практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондрашова Л.В. Проблеми вищої школи у світлі національної доктрини розвитку освіти України. *Вища освіта України*. 2003. № 1. С. 39–43.
2. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
3. Сисоєва С.О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Київ : Едельвейс, 2014. 404 с.
4. Туриніна О.Л. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2007. 160 с.
5. Carlson I. On the neurobiology of creativity. Differences in frontal activity between high and low creative subjects/ I. Carlson, P.E. Wendt, J. Risberg. *Neuropsychologia*. 2000. V. 38. P. 873–883.
6. Gifford S. Differences in individual development within a pair of identical twins / S. Gifford, B. Murawski, B. Brazelton, T. Berry, G. Young. *International Journal of Psycho-Analysis*. 1966. V. 47. № 2–3.
7. Jonsson P., Carlsson I. Androgyny and creativity: A study of relationship between a balanced sexrole and creative functioning. *Scand. Journal Psychology*. 2000.V. 41. P. 269274.
8. Collins H. Creative Research The theory and practice of research for the creative industries. NY.: AVA Publishing, 2010. 208 p.

REFERENCES

1. Kondrashova, L.V. (2003) Problemy vyshchoi shkoly u svitli natsionalnoi doktryny rozvytku osvity Ukrainy [Problems of higher education in the light of the National Doctrine of Education Development in Ukraine]. *Higher Education of Ukraine*, no. 1, pp. 39–43. (in Ukrainian).
2. Lozova, V.I., & Trotsko, H.V. (2002). *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia: navchalnyi posibnyk* [Theoretical foundations of education and upbringing: A textbook]. Kharkiv: OVS. (in Ukrainian).
3. Sysoieva, S.O. (2014). *Tvorchy rozvytok fakhivtsiv v umovakh mahistratury* [Creative development of professionals in master's programs] [Monograph]. Kyiv: Edelweiss Publishing Enterprise LLC. (in Ukrainian).
4. Turynina, O.L. (2007). *Psykhologhiia tvorchosti: navchalnyi posibnyk* [Psychology of creativity: A textbook]. Kyiv: MAUP. (in Ukrainian).
5. Carlson, I., Wendt, P.E., & Risberg, J. (2000). On the neurobiology of creativity: Differences in frontal activity between high and low creative subjects. *Neuropsychologia*, vol. 38, pp. 873–883. [https://doi.org/10.1016/S0028-3932\(99\)00128-1](https://doi.org/10.1016/S0028-3932(99)00128-1) (in English).
6. Gifford, S., Murawski, B., Brazelton, B., Berry, T., & Young, G. (1966). Differences in individual development within a pair of identical twins. *International Journal of Psycho-Analysis*, vol. 47, no. 2–3. (in English)
7. Jonsson, P., & Carlsson, I. (2000). Androgyny and creativity: A study of the relationship between a balanced sex role and creative functioning. *Scandinavian Journal of Psychology*, vol. 41, pp. 69–274. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00203> (in English).
8. Collins, H. (2010). *Creative research: The theory and practice of research for the creative industries*. New York: AVA Publishing. (in English).

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 20.10.2025